

Marko Medved

NASTAVNA OSNOVA SENJSKOGA SJEMENIŠTA U PRVIH PEDESET GODINA DJELOVANJA

Mr. Marko Medved, Teologija u Rijeci

UDK: 371.2 [1+2] : [377.5/6 : 254.4] (497.5 SENJ)
"1807/1857"

Izlaganje na znanstvenom skupu

Austrijski program izobrazbe proizlazi iz tadašnjeg poimanja državno-crkvenih odnosa koji se temelje na jozefinizmu. Taj program, suprotno rimskome, ide za pastoralnom formacijom svećenika. Njegova zadaća nije samo prenošenje pologa vjere već edukacija naroda te posvemašnji doprinos općemu dobru. Profesori koji formiraju svećeničke kandidate višestruko ovise o državi koja im daje profesorsku kvalifikaciju, nastavnu osnovu itd. Autor navodi kolegije i profesore prvih godina djelovanja senjskoga sjemeništa. Godine 1807. započinje nastava na prethodne godine otvorenom senjskom sjemeništu. Studenti nakon dvogodišnjeg ciklusa filozofije, koju predaju tri profesora, slušaju četverogodišnji ciklus teologije koju predaju četiri profesora. Sredinom devetnaestog stoljeća filozofija se premješta u vanjsku gimnaziju.

Ključne riječi: Senjsko sjemenište, nastavna osnova, teologija, filozofija.

* * *

Uvjeti uspostave senjskoga sjemeništa

Tridentinski koncil 1545.-1563. u povijesti Crkve nije donio samo doktrinarne dekrete već je posebnu pozornost posvetio i pastoralnim pitanjima. Koncil poziva biskupe da se posvete pastoralu biskupije i da se skrbe o formaciji takvog klera koji bi uistinu bio na visini svoje zadaće. Tako je posebnom uredbom zatražio da budući svećenici prime školovanje u odgojnim zavodima, sjemeništima, pa biskupima nalaže podizanje takvih ustanova uz katedralne crkve.¹

¹ JAMES A. O'DONOHUE, *Tridentine seminary legislation: its sources and its formation*, Louvain, 1957.; H. JEDIN, *L'importanza del decreto tridentino sui seminari nella vita della Chiesa. Seminario*, 5 (1963), str. 396-412.

Tu će odluku koncilskih otaca, donesenu na 23. sjednici 15. srpnja 1563., godinu kasnije potvrditi papa Pio IV. bulom *Benedictus Deus et Pater*. Iako će provedba odluke o sjemeništima biti duga i teška, pokazat će se fundamentalno važnom za povijest Crkve narednih stoljeća. Biskupi su pozvani formirati svećenike ne više pomoću raznih metoda i načina do tada primjenjivanih i međusobno različitih nego uspostavljajući *seminarium*, kolegij. Model za sjemeništa diljem katoličkog svijeta bio je zavod Germanicum u Rimu.²

No razni oblici odgoja svećeničkih kandidata nastavili su supostojati ovisno o zemljama. Model utemeljen na koncepciji sv. Karla Boromejskoga vladao je sjemeništima Italije i Španjolske i bio je utemeljen na pobožnosti, učenju, disciplini. Takav je model, utemeljen na svojevrsnoj separaciji od svijeta, onim što nazivamo *fuga mundi*, formirao svećenike bez dovoljnog poznavanja svijeta. Organiziraju se stoga duhovne vježbe iz čega će nastati francuska škola duhovnosti koja će se, prema imenu župe Saint'Sulpice, nazvati sulpicijanskom školom ili metodom. Taj model stavlja naglasak na pastoralno služenje svećenika i na njegovu duhovnost: svećenici se formiraju izravno u pastoralu. Treći model jest njemački model s vanjskim pohađanjem sveučilišta i nepostojanjem malih sjemeništa.³

Senjski se biskupi cijelo osamnaesto stoljeće tuže na nedostatak sjemeništa, no financijski razlozi onemogućuju ih u njihovu uspostavljanju. Senjsko-modruški sjemeništarci pohađaju filozofiju na raznim mađarskim akademijama, a teologiju u mađarskom Sombatelju. Osnutak sjemeništa bit će moguć tek početkom devetnaestoga stoljeća. Tako se u Senju osniva sjemenište u kojem nastava započinje akademske 1806./1807. godine. Promotrimo ponajprije uvjete u kojima nastaje senjsko sjemenište.

Osnutak senjskoga sjemeništa događa se u razdoblju ukinuća Družbe Isusove, nekoliko godina prije njegove ponovne uspostave. Osim što je ukinuće isusovaca imalo vrlo negativne posljedice za

2 LUIGI MEZZADRI, *Storia della Chiesa. Tra medioevo e epoca moderna*, Roma, 2001., str. 404; P. SCHMIDT, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker. Zur funktion eines römischen Ausländerseminars (1552-1914)*, Tübingen, 1984. O nastavnoj osnovi na Collegiu Romano, preteči današnje Gregorijane, vidi u: MARIO FOIS, *L'organizzazione dell'insegnamento alla Gregoriana prima del 1773*, Roma, 2006.

3 O povijesnom razvitku sjemeništa u općoj Crkvi vidi u: F. MARCHISANO, *L'evoluzione storica della formazione del clero*, in *Seminarium* (1962) 2.

izobrazbu diljem opće Crkve, tako da se u nekim zemljama crkveni obrazovni sustav naprosto urušio, ono je u neku ruku moglo biti važno i u slučaju osnivanja sjemeništa za Senjsko-modrušku biskupiju. Naime velike zgrade sjemeništa i kolegija koje je Družba Isusova imala u Rijeci, u postupku osnivanja sjemeništa konkurencija su Senju, zato što se razmišlja o otvaranju sjemeništa u Rijeci. Senj se ne slaže pa planovi s Rijekom propadaju. Kao u Đakovu, i u Senju će sjemenište biti otvoreno u bivšem franjevačkom samostanu.

Promotrimo filozofske i teološke pretpostavke nastavne osnove senjskoga sjemeništa. Hrvatski filozofijski i teološki prostor obilježen je aristotelizmom. Njegova se prisutnost može paralelno pratiti kako u filozofskoj tako i u teološkoj misli. Katolička restauracija obnovila je skolastiku u tomističkoj tradiciji i svim crkvenim školama nametnula jedinstvenu neoskolastičku orijentaciju. Na području Crkve u Hrvata na snazi su dva oprečna shvaćanja izobrazbe svećenika odnosno dva modela pastoralne formacije: rimski i austrijski program.

Rimska nastavna osnova nakon obnove Papinske države 1815. temelji se na uredbi Pija VII. *Metodo generale di pubblica istruzione ed educazione per lo Stato pontificio* i Leona XII. *Quod divina sapientia* iz 1824. Sredinom 19. stoljeća Pio IX. propisuje novi *Ratio studiorum* 1858. godine. Osnove tog programa suprotstavljaju se svakoj informaciji o novoj filozofiji i idealizmu, te su zatvorene prema dostignućima toga doba. Taj se program temelji na teologiji koja ostaje zatvorena u samu sebe. Nedovoljno teži za znanjem o svijetu, ne zanima se za materijalizam i idealizam, te ne vodi računa o Kantovoj filozofiji. Čini se da rimski program odbija uzeti u obzir pojavu sekularizacije. Rimski program nema povjerenja u povijesnu metodu niti u studij povijesti, a egzegeza je dopuštena tek u poslije-diplomskom studiju. Posljedica takvog programa bila je nedovoljna pastoralna formacija svećenika.

Austrijski program

Za izobrazbu koju svećenički kandidati dobivaju u Senju presudnu važnost ima nastavna osnova iz Beča. Odnosi državnih vla-

sti i Crkve u razdoblju nastanka senjskoga sjemeništa obilježeni su cezaropapizmom, tj. jozefinizmom koji su provodili ne samo Marija Terezija (1740.-1780.) i njezin sin Josip II. (1780.-1790.) nego i njihovi nasljednici sve do sredine devetnaestog stoljeća.⁴ Politika svojevrsnog instrumentaliziranja i iskorištavanja Crkve u državne svrhe odnosi se i na područje obrazovanja. Državne vlasti polovicom osamnaestog stoljeća preuređuju nastavne programe filozofskih škola na kojima se nisu obrazovali isključivo svećenički kandidati. Tako se predviđa prednost fizike nad ostalim filozofskim disciplinama, dvogodišnje školovanje s logikom, metafizikom i matematikom u prvoj, etikom, psihologijom i fizikom u drugoj godini.

Školski je zakon iz 1752. predviđao i plan za teološke škole razlikujući spekulativnu i moralnu teologiju, zahtijevajući proučavanje Biblije i kontroverznih teoloških pitanja, crkvenoga govorništva i crkvene povijesti.

Nasljednik Josipa II. car Leopold II. (1780.-1792.) obnovio je crkvena učilišta teologije, ali ne i filozofije. Budući da je filozofija i dalje bila uvjet za studij teologije, nastojalo se i uspjeti ponovno otvoriti škole filozofije te naposljetku državne vlasti, nakon početnog toleriranja, 1802. u austrijskom dijelu monarhije dopuštaju privatne škole. Nastavnici filozofskih učilišta morali su prethodno završiti školovanje na državnim sveučilištima i akademijama i ondje postići profesorsku kvalifikaciju.

Nastavna osnova senjskog sjemeništa utemeljena je na austrijskome programu koji piše opat Franz Stephan Rautenstrauch po nalogu dvora *Entwurf zur Einrichtung der Theologischen Schulen*, a Marija Terezija ga 1774.⁵ odobrava. Ugarsko kraljevsko namjensničko vijeće 22. kolovoza 1777. odobrava za područje svoje vlasti preuređen Rautenstrauchov Nacrt pod nazivom *Ratio educationis totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et Provinciis eidem adnexis*.

4 FRITZ VALJAVEC, *Der Josephinismus: zur geistigen Entwicklung Osterreichs im achzehnten und neunzehnten Jahrhundert*, München-Oldenbourg, 1945.; EDUARD WINTER, *Der Josefinismus: die Geschichte der osterreichischen Reformkatholizismus 1740-1848*, Berlin, 1962.

5 JOSEF MÜLLER, *Der pastoraltheologisch-didaktische Ansatz in Franz Stephan Rautenstrauchs: Entwurf zur Einrichtung der theologischen Schulen*, Wien, 1969.; GEORGES GOYAU, *L'Allemagne religieuse, le catholicisme*, Paris, 1909.-1923.

Nakana je te nove nastavne osnove postići znanstvenu naobrazbu svećenika i dati svećenicima pastoralnu praktičnu formaciju. Time se želi svećeniku omogućiti upoznavanje i suočavanje sa strujanjima svoga doba. Upravo radi toga da bi se svećenici suočili s onodobnom filozofijom i sekularizacijom, u nastavnu osnovu ulaze npr. crkvena povijest i biblijska egzegeza. Ideal je dobar dušobrižnik. Formirati svećenika kao dušobrižnika, ali ne samo prema evanđelju nego i prema tadašnjoj prosvjećenju državi. U početnoj fazi jozefinizam teži za obnovom Crkve, no s Josipom II. on se mijenja i pokušava stvoriti i stvarati državnu Crkvu. Taj jozefinizam obuhvaća naučavanja Lodovica Antonija Muratorija i jansenističke te febronijanske elemente.⁶ Teologija se mora oslanjati na crkvene oce i na Bibliju, a ne na Tomu Akvinskoga; teologija mora biti «ad mentem Christi», napušta se skolastička nastavna metoda. Sada se valja osloniti na pedagoška načela Heinza Seibta koji opet slijedi Johna Lockeja i Jeana Jacquesa Rousseaua.

Stvarajući s vremenom državnu Crkvu, država iskorištava teologiju u političke svrhe: svećeniku se nameće cilj, a to je, naravno, dobro naroda. Svećenik je ne samo dušobrižnik nego i odgojitelj naroda, činovnik države, a pastoralna teologija ga treba za to osposobiti. Početna pozitivna nakana pastoralne teologije i takve formacije svećenika bit će kompromitirana jer se pokazalo da država želi od svećenika stvoriti državne službenike koji će državi podizati dobre građane.⁷

Filozofsko učilište

Ratio educationis iz 1777. propisuje za filozofiju za područje cijele monarhije priručnike Ivana Horvatha.⁸ Uz filozofijske discipline logike, fizike i metafizike propisuju se i povijest prirode, povijest društva i religija, povijest careva, austrijskih careva, austrijskih

6 ALFRED SCHUCHART, *Der Pastor bonus des Johannes Opstraet: zur Geschichte eines pastoraltheologischen Werkes aus der Geisteswelt des Jansenismus*, Trier, 1972.

7 E. HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001., str. 303.

8 Ivan Horvath slijedio je newtonizam. Josip Franjo Domin (rođen u Zagrebu 1754.), Horvathov nasljednik na katedri u Pešti, širit će isti newtonizam Horvathovih teza. Vidi Ž. DADIĆ, *Povijest egzaktne znanosti u Hrvata*, Zagreb, 1982., str. 354-355.

nasljednih zemalja i susjednih država, poznavanje novih državnih uredaba, povijest filozofije, praktičnu filozofiju i ekonomiju sela. Predviđeni su i sporedni predmeti: grčki jezik, govornišтво, opća povijest i heraldika.

Za vrijeme Marije Terezije za upis na teologiju nije bilo nužno završiti filozofiju; taj predmet mogao se naučiti kod kuće i polagati. Josip II. propisuje najmanje 2 god. filozofije kao uvjet za svaki fakultet pa tako i za teologiju.

Bez filozofije studenti ne mogu na visoka učilišta. Trebalo je pokrenuti i filozofiju, stoga biskup Ježić 1808. otvara dvogodišnje filozofsko učilište. Filozofija se predavala dvije godine i bilo je predviđeno 6 studenata za svaku godinu, što znači ukupno 12 studenata. No broj je bio veći jer su filozofiju upisivali i laici kojima je to bilo nužno kako bi poslije nastavili studij na nekom drugom fakultetu. (Npr. za ak. god. 1827./28. u 1. su razredu čak 24 đaka, u 2. samo 6. Idućih godina oko 25-30; ak. god. 1830./31. 1. i 2. godina broje zajedno 23 đaka.) Nakon požara 1810. filozofski studij nastavlja radom, iako u skućenim prostorima. Za biskupske liceje bila su propisana najmanje dva profesora i jedan za vjeronauk. Do 1847. se predaje jedan sat vjeronauka, a nakon toga dva sata. U Senju su na filozofskom liceju redovito tri profesora: jedan za logiku, metafiziku i moralnu filozofiju, drugi za čistu i primjenjenu matematiku, a treći za fiziku. U tom početnom periodu djelovanja senjskoga sjemeništa za vrijeme francuske uprave to su: Antun Cimiotti, profesor retorike, Filip Šegulja, profesor gramatike, Franjo Matejčić, profesor principiorum. Njima je pridodan i profesor francuskog jezika. Nakon francuske vladavine liceju se ne priznaje javnopravni karakter i profesori ne dobivaju plaću.⁹

Kad se 1820. zatvara senjska gimnazija, rektor sjemeništa dobiva zgradu na upravljanje tako da od tada imamo dvije školske ustanove privatnopravnog karaktera. Dana 27. listopada 1823. carski dekret priznaje licej ukoliko studenti polože ispit pred komisijom. To se dogodilo uslijed činjenice da profesori senjskog sjemeništa

⁹ Nastavu senjskoga sjemeništa u prvoj polovici devetnaestoga stoljeća rekonstruirali smo iz: M. Bogović (ur.), *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, Zagreb-Rijeka, 1999., str. 79.

nisu imali dovoljne kvalifikacije: 1824. nema nijednog profesora s doktoratom ili ispitom. Tako 1827. zbog nedovoljne kvalificiranosti Antona Cimiottija njega nasljeđuje Josip Mrzljak. Školska direkcija u Zagrebu traži 4 profesora za licej s doktoratom ili ispitom. Krajem dvadesetih godina 19. stoljeća studenti polažu ispite pred zagrebačkim profesorima. Studenti filozofije dolazili su na predavanja većinom izvana.

Akadske godine 1830./31. u liceju se predaju: scientia religionis, Philosophia practica, Physica, Mathesi applicata, Oeconomia, Historia universalis, Logica methodica et metaphysica pura, Mathesi theoretica, Historia pragmatica Hungariae.¹⁰

Od 1835. godine svjetovnim studentima 5 profesora predaje filozofiju s vjeronaukom.

Već od samog početka nastoji se zadobiti javnopravni karakter ustanove kako bi se studenti mogli upisivati ne samo na teologiju nego i na druge visoke škole. Carskim dekretom od 30. ožujka 1845. priznaje se javnopravni karakter liceja za cijelu monarhiju, trebalo se držati propisanog plana u njemačko-austrijskim pokrajinama, dodajući još poljodjelstvo; profesori se postavljaju kao i na gimnaziji, profesorski se kadar sastoji od 5 profesora s određenom god. plaćom, direktorat se povjerava biskupu, đaci kojima je to moguće plaćaju određenu sumu.

U tim okvirima licej je svečano otvoren šk. 1845./46. god. Tada vjeronauk i pedagogiju predaje Anton Sokolić, dr. Juraj Šikić filozofiju, dr. Anton Hesky matematiku, dr. Vjekoslav Soić fiziku, prirodopis i poljodjelstvo, Dominik Cimiotti filozofiju i povijest. Zadnje godine liceja kao posebne ustanove 1848./49. bilo je u prvom razredu 2, a u drugom 18 đaka. Naredne 1849./50. godine 7. razred gimnazije postaje prva godina liceja (treći razred više gimnazije), a na koncu će šk. 1850./51. god. oni nakon završetka gimnazijskog školovanja položiti ispit zrelosti.¹¹

U vremenu kad licej nije priznat od države, kao i u vremenu kad je on priznat, koristili su se udžbenici koji su bili na drugim od države priznatim učilištima. Godine 1849. dolazi do reforme studija

10 M. Bogović (ur.), *Visoko školstvo...*, str. 80.

11 *Isto*, str. 81-82.

i filozofsko se učilište povezuje s gimnazijom kao 7. i 8. razred jer je do tada ona imala 6 razreda. Svećenički su kandidati zadnjih dviju godina smatrani bogoslovima i boravili su u sjemeništima.¹²

U vrijeme apsolutizma ministar Leo Thun za područje cijele monarhije «Osnovom za organizaciju austrijskih gimnazija i realki» dokida filozofske tečajeve i premješta nastavu filozofije u srednjoškolski sustav školovanja. Filozofski je licej u sjemeništu praktički prestao raditi 1851. godine. Biskup Soić pokušava 1874. uspostaviti filozofiju unutar sjemeništa, u prvom redu radi toga jer misli da se u sjemeništu kandidati bolje pripremaju za svećeništvo: onaj koji završi vanjsku gimnaziju teško se odlučuje za svećeništvo. Filozofski licej kratkoga je vijeka, traje samo godinu dana, čini se zbog pomanjkanja profesora. Poteškoće nastaju 1885. zatvaranjem senjske više gimnazije. Tada se moralo u sjemeništu pružiti svećeničkim kandidatima nužnu filozofsku izobrazbu. Viša se gimnazija ponovno otvara 1893.

Teološki licej

U pripravne teološke discipline Entwurf ubraja biblijsku hermeneutiku, pravila za tumačenje Biblije, uvod u biblijske knjige i patrologiju te teološke discipline: posebna dogmatika s polemikom, kanonsko pravo i pastoralno bogoslovlje. Kao dopunski predmeti predviđali su se istočni jezici, biblijska arheologija i geografija, povijest dogmi, katehetika, liturgika i crkveno govorništvo.

Iz prije navedenih osnovnih karakteristika austrijske nastavne osnove i takvog poimanja teologije i zadataka svećenika proizlazi nastavna osnova teološkog studija koji stoga obuhvaća pripravne, središnje i dopunske discipline. Pripravne su teološka enciklopedija, koja uvodi u teološki sustav, povijest teologije i teološke literature, biblijski jezici i biblijska hermeneutika te crkvena povijest. Središnje su discipline posebna dogmatika s polemikom, kanonsko pravo, moralno i pastoralno bogoslovlje. U dopunske predmete spadaju istočni jezici, biblijska arheologija i geografija, povijest dogmi, katehetika i liturgika te crkveno govorništvo.

¹² Isto, str. 83.

U senjskom je sjemeništu teološka škola koja se naziva *Facultas theologica in seminario episcopali*. Na teološkim je fakultetima trebalo biti najmanje 8 profesora, dok na biskupskim licejima 4. Redovito je na licejima jedan profesor predavao dva predmeta. 1) crkvenu povijest i kanonsko pravo; 2) Sv. pismo: Stari zavjet i Novi zavjet; 3) Institucije: opći dio dogmatike i posebni dio dogmatike, 4) moral i pastoral. Na fakultetima je jedan profesor predavao jedan predmet. Plan teološkog studija trajao je stalno 4 godine. Predavanja su održavana u dvije predavaonice: I. i II. godina zajedno, III. i IV. godina također zajedno.

U tim prvim godinama senjskoga sjemeništa povijest Crkve i patrologiju predaje Franjo Livak; Sveto pismo i pomoćne predmete (istočne jezike i hermeneutiku) Franjo Vrinjanin; dogmatsku i polemičku teologiju Vinko Parac; kanonsko pravo, moralku i pastoral Grga Pančić.¹³

Nova uprava 1810. određuje da profesora ne bude više od 5 i da budu članovi kaptola te da ih sami kaptoli senjski, modruški i riječki uzdržavaju.

Staroslavenski se predaje od 1860., početkom 20. stoljeća naziva se starohrvatski. Crkvena je umjetnost uvedena 1906. Do kraja pedesetih godina katehetika i pedagogika se predaju unutar pastoralke, a poslije toga imaju zasebne profesore.

Jezik na kojem se predaje u senjskome sjemeništu jest latinski. Od 1844. godine dopušteno je pastoralne predmete predavati na narodnom jeziku. Za vrijeme francuske uprave predaje se i francuski jezik.

Godina 1849. reformna je godina na području školstva. Reformira se srednje školstvo, a onda i visoko školstvo. Nad studijem će biti povećana kompetencija mjesnog biskupa, a umanjena ona državne vlasti. U tom smjeru ide i konkordat Austrije i Sv. Stolice iz 1855. godine.

Ako uspoređujemo situaciju u prvih pedeset godina sa situacijom krajem stoljeća onda možemo zaključiti da se u prvih pedeset godina strože obdržavalo pravilo da profesor ne može predavati neki predmet koji ne pripada njegovoj užoj domeni. Krajem stoljeća to

13 Isto, str. 26.